

KIĞI YAZGÜNÜ KÖYÜ İSLAMİ DÖNEM YAPILARI¹

Nebi BUTASIM²

Özet

Bingöl Kiğı ilçesi ve köyleri tarihe tanıklık eden eserler ile doludur. Kiğı ilçe merkezi ve bağlı köylerinde Ortaçağ ve sonrası dönemlere ait birçok yapıyı barındırmaktadır. Kiğı merkezde pek çok dinî ve sivil mimari örnekleri bulunmaktadır. Kiğı ilçesinin batısında bulunan Yazgünü köyü de 18 ve 19. yüzyıl, İslami dönem mezarları ve camisi ile bölgenin önemli eserlerine sahip köyler arasında yer almaktadır. Yazgünü köyü merkezinde bulunan cami oldukça küçük olup birkaç kez yenilediğinden orijinal durumu hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bir kez yenilenen ve birkaç kez de tamir görmüş olan cami en son 2015 yılında tamir görmüştür. Caminin iç mekânında bulunan mihrap ve minberi dışında herhangi bir özelliği bulunmamaktadır. Ancak hem mihrap ve minberin varlığı hem de içeride bulunan bir kitabe ve caminin yanı başında bulunan kalıntı ve kalıntı üzerindeki tarihi mezartaşları bu yapıyı önemli kılmaktadır.

Bu çalışmada Caminin genel durumu, tarihçesi ve mimari özellikleri ile caminin doğusunda bulunan kalıntı ve kalıntı üzerinde bulunan mezartaşları çalışılmış olup tarihi, mimari ve süsleme özellikleri hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, Kiğı, Cami, Yazgünü, Süsleme

KIĞI YAZGÜNÜ VILLAGE HISTORICAL MONUMENTS OF ISLAMIC PERIOD

Abstract

Bingöl Kiğı district and villages is an important place with the works that testify to history. In the center of Kiğı; mosques, schools, churches, baths, bridges and civil architecture, as well as examples of villages, schools, mosques, churches, such as structures can be seen. Yazgünü Village, which is located to the west of Kiğı district, is among the villages that have important works of the region with Islamic period graves and mosques. The mosque located in the center of Yazgünü village is quite small and there are not enough information about its original

- 1 Bu makale, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını Koruma ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 94949537-161.01-E.822211 sayı ve 07.10.2019 tarihli yazılı izniyle, proje numarası -YA011201(2019) olan "Bingöl ve İlçeleri Ortaçağ ve Sonrası Yüzey Araştırması" sonuçlarına dayanmaktadır.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Sanatları ABD. butasim-nebi@gmail.com. ORCID: 0000-0001-8204-176X

condition since it was renovated several times. The mosque, which was renovated once and repaired several times, was last repaired in 2015. The mosque has no other features than the mihrab and minber in the interior.

However, both the presence of the mihrab and the minber, as well as an inscription inside and the historical tombstones on the ruins and ruins near the mosque make this structure important. In this study, the general condition, history and architectural features of the mosque and the tombstones on the ruins and the ruins to the east of the mosque are studied and the historical, architectural and ornamental features will be given.

Keywords: Bingol, Kiğı, Mosque, Yazgünü, Ornament

GİRİŞ

Ortaçağ döneminde Akkoyunlu ve Osmanlı öncesinde, Bingöl-Kiğı, Bizans hâkimiyetinde olan yerlerden biridir.³ Bizans'ın bölgeden geri çekilmesi sonucunda Kiğı ve çevresi Akkoyunlu Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. Kiğı merkezde bulunan Pilten Bey Cami Akkoyunlu hâkimiyetini gösteren eserlerdendir.⁴ Akkoyunlu Devleti'nin yıkılmasından sonra bölgede Osmanlı egemenliği görülmektedir.⁵ Osmanlı 16. yüzyıldan itibaren Kiğı bölgesi sancak merkezi konumundadır. Bir dönem Kiğı bölgesi liva merkezi Yazgünü köyü olmuş daha sonra Mirliva Mehmed Bey zamanında liva merkezi Bağlarpınarı köyüne taşınmıştır.⁶ Yazgünü köyündeki Osmanlı dönemi eserleri bu son yüzyıllar içinde yapılmıştır.

Yazgünü köyünde cami dışında caminin hemen doğusunda neredeyse camiye bitişik bir kalıntı yer almaktadır. Bu kalıntının yüzyıl öncesinde okul olduğu köylüler tarafından belirtilmektedir. Harap olmuş olan yapının aslında ne olarak kullanıldığı tam olarak anlaşılamamaktadır. Günümüzde yapının içinde tarihi iki mezar yer almaktadır. Mezarlar sanduka tipi olup üzerinde Osmanlı kitabeler bulunmaktadır. Caminin yanında bulunan bu harabenin

3 Ernst Honigman, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Çev: Fikret Işıltan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1528, İstanbul 1970, s. 78-192-193-194.; Thomas Alan Sincilar, *Eastern Turkey: An Architectural & Archaeological Survey*, Volume IV, 4. cilt, sayfa 372.; Stephen Mitchell, *A History of The Later Roman Empire, AD284-641*, 2014, s. 370.

4 Nebi Butasım, "Bingöl Tarihi Eserleri ve Turizm Ekonomisine Kazandırılması", *3. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı*, Bingöl 2015, s.563-570.; Abdullah Demir; "Belgelerle Pilten Bey Camii ve Vakfı" *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1 Sayı 2, Ankara 2008, s. 46.

5 Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı*, TTK, Ankara 1998, s. 40.

6 Yaşar Baş, Kiğı Sancak Beyleri, Eşkiyalık ve Sosyal Düzeni Sağlama Çabaları (1514-1852), *Türk Dünyası Araştırmaları*, cilt 102, Sayı 202, Şubat 2013, s. 25, 26, 27.

sancak beyine ait bir yerleşim mi yoksa yıkılan camiye mi ait olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Kaynaklarda Osmanlı'ya ait bir okuldan bahsedilmemektedir. Cami ile birlikte bulunan kalıntı daha çok İslami dönem yapılarını andırıldığı görülmekle birlikte, kalıntının içinde bulunan mezarlar kalıntının İslâmi bir yapıya ait olduğunu göstermektedir. Kimi kaynaklarda geçen gayrimüslümlere ait olan okulun resimleri, bu kalıntının mimari ve süsleme özelliklerine uymadığı görülmektedir. Bu durumda yapının okul veya beye ait küçük bir yapı olduğu kanısı güçlenmektedir.

Yazgünü Köyü Camii

Yazgünü köyü Kiğı ilçesinin batısında yer almaktadır. Köy Kiğı merkezden 33 km uzaklıkta olup bir kısım yolu asfalt geriye kalan yol ise stabilize edilmiştir. Cami, köy merkezinde köy yolunun hemen bitişiğindedir. Caminin giriş kapısı üzerinde il müftülüğünün astığı bir yazıda "1968 yılında" yapıldığı geçmektedir. Köy muhtarından aldığımız bilgiye göre Cami 2015 yılında köylüler tarafından yeniden tamir edilmiştir. **(Resim 1)**.

Caminin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Köy muhtarından aldığımız bilgiye göre bu caminin yapımının çok eski olduğu belirtilmiştir. Köyün yaşlıları, bu caminin gayrimüslimlerin bu köye yerleşmeden önce burada olduğunu, Müslümanların burayı terk etmesiyle caminin yıkıldığını ancak gayrimüslimlerin caminin taşlarına dokunmadığını, taşları olduğu gibi yerinde bıraktıklarını, daha sonra köye tekrar gelen Müslüman ahalinin camiyi eski taşları ile yeniden inşâ ettiğini belirtmektedirler. Caminin beden duvarlarındaki yeniden yapılmış görüntüsü açıkça görülmekle birlikte camide bulunan mihrap ve minber incelendiğinde, caminin yeniden yapıldığı, süslemelerin bazı yerlerindeki düzensizliklerden anlaşılmaktadır.

Kiğı sancağının bir dönem merkezi Hupus/Yazgünü köyü olduğu ve Mehmed Bey tarafından sancak merkezinin Bağlarpınarı köyü yapıldığı arşivlerde geçmektedir. Kiğı sancağına Mirliva olarak 1782 yılında atanan Mehmed Bey (Yazıcı ailesinden) 1825 tarihinden önce idam edilmiştir.⁷ Bu durumda 1782 yılları ile Temran (Bağlarpınarı) köyü liva merkezi olana dek Yazgünü köyü Kiğı'nın sancak merkezi konumundadır. Sancak merkezinin taşınmasından sonra burada bulunan caminin sahipsiz kalıp yıkılmış olması muhtemeldir. Bazı kaynaklarda burada yaşayan Müslümanların 19. yüzyılın yarısına burada kaldıkları ve bir cami inşası için çabaladıkları geçmektedir. Ancak 19. yüzyılın ortasında Müslüman ahali bu köyü terk etmiş

7 Yaşar Baş, s. 27.

ve kaderine terkedilen cami de yıkılmaya yüz tutmuştur.”⁸ Bu bilgiler köylülerin anlattığı bilgiler ile örtüşmektedir. Bu durumda cami 19. yüzyılın ilk yarısında ayaktaadır.

Caminin içinde minber üzerinde bir adet kitabe yer almaktadır. Bu kitabenin daha önce caminin girişinde mi yoksa minber veya mihraba mı ait olduğu bilinmemektedir. Dikdörtgen bir kesme taş ile yapılmış kitabenin alt kısmı tahrip olmasına rağmen üzerindeki yazıt okunaklı ve düzgündür.

Kitabede;

Seb'a-ı seyyareli
Bu oldukça Eşref-i menli
İrtifa' bu olsun cihanda
Nâm û şân ile Ali
Sene 1275/1858

Anlamı

“Yedi yıldızlı”

“Bu oldukça şerefi ile”

“Cihanda yücelme bu olsun”

“Şan ve nâm ile Ali” **(Resim 2)**

Kitabede adı geçen “Ali” isimli şahsın kim olduğu bilinmemektedir. Kitabeyi yazan hattat mı yoksa camiye yaptıran mı olduğu anlaşılamamaktadır. Kiği sancak beylerinden Ali isimli kimse de bu tarihlerde bulunmamaktadır. Aynı zamanda bu kitabenin inşâ veya tamir kitabesi de olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak kaynaklarda 19. yüzyılın ilk yarısında burada bulunan bir camiden bahsedilmesi ve 19. yüzyılın ortasında Müslümanların burayı terk ettiği şeklindeki bilgiler, bu kitabenin daha sonraki tamir dönemlerinde yapıldığını göstermektedir.

Caminin hemen doğusunda bulunan mezarda bir kitabe bulunmaktadır. Bu kitabede bulunan tarihin ikinci rakamı tam okunamamakla birlikte 1249 veya 1349 olmalıdır. Bu durumda ya 1249/1833 veya 1349/1930 tarihlerinden birini göstermektedir. Ancak içeride bulunan 1275/1858 tarihli kitabe ve mezartaşındaki yazıların kartuşlarının stili ile cami içindeki kitabede yer alan kartuşun birbirine benzemesi bu kitabenin de 19. yüzyıl ortalarında yapıldığını göstermektedir. Mezartaşındaki yazılar tahribat ve bitkilerden dolayı tam okunamadığından yapıyı 19. yüzyıl yapısı olarak kabul etmek gerek-

8 <http://www.keghart.com/Tourigian-Apelian-Khoups>, erişim: 14.11.2019.

mehtedir. Aynı zamanda mezartaşında ve cami içindeki mihrapta bulunan lale motifleri ve vazodan çıkan bitkisel motiflerin aynısı Bağlarpınarı köyü Mirliva Muhammed Bey Cami minberinde ve caminin haziresindeki mezartaşlarında sıklıkla görülmektedir.⁹ Bağlarpınarı Cami 1815, haziredeki mezarların da 19. yüzyıl başı ve 20. yüzyıl başlarına tarihlendirildiği göz önüne alınırsa Yazgünü Camisi'nin yapım tarihinin de 19. yüzyılın birinci yarısı olduğu anlaşılmaktadır. Yazgünü köyünün hangi tarihler aralığında sancak merkezi olduğu bilinmemektedir. Caminin Mirliva Mehmed Bey'in sancak merkezini Bağlarpınarı köyüne taşımamasından önce mi sonra mı yapıldığı da bilinmediği için kesin tarih vermek oldukça zordur. Her ihtimalde cami içindeki kitabeyi temel kabul edip yapının 1858 tarihinde yapıldığını kabul etmek gerekmektedir.

Cami, kare planlı 10x10 m ölçülerinde basit bir yapıdır. Sonradan yenilediği ve tamir gördüğü beden duvarlarında kullanılan taşların kiminin kesme taş kiminin moloztaş olmasından ve kullanılan harçtan anlaşılmaktadır. Plan ve dış mimari olarak herhangi bir özellik göstermemektedir.

Kare planlı caminin kuzey cephesinden açılan kapı doğrudan mihrap ekseninde yer almaktadır. Caminin özellik gösteren elemanları mihrap ve kısmen tahrip olmuş minberidir.

Mihrab

Caminin mihrabı dikdörtgen görünümlü olup yarım daire hücreye sahiptir. Mihrab sonradan müdahale gördüğü için orijinal ölçüleri hakkında net bilgi vermek güçtür. Günümüzde 300x175 m dış çerçeve ölçülerindeki mihrabın hücresi 30x60 cm ölçülerine sahiptir. Mihrab, harim mekânına doğru 10 cm çıkıntılıdır. Mihrab çerçevesini her iki yönde birer kaval silme sınırlamaktadır. Bu kaval silmeler çerçevenin üst kısmında son bulmaktadır. Daha sonra sekiz kollu bir yıldız dikey bir bordür şeklinde uzanmaktadır. Sekiz kollu yıldız çerçevenin üst kısmında dikey bir şekilde devam etmektedir. Ancak burada motifin yarısı bulunmamaktadır. Bu da mihrabın tahribatının başka bir kanıtı olarak görülmektedir. Bu bordürü takip eden düz bir zemin bordürü bulunmaktadır. Bu zeminden hemen sonra üç şeritli geçme halinde, şeritlerin birbirini kesmesi ve geçme yapmasıyla oluşturulmuş "hasır örgü" bordür yer almaktadır. Bu geçmeli şerit Harput Ulu Camii avlu mihrabında

9 Mehmet Zahir Ertekin-Nebi Butasım, İslâm Süsleme Sanatlarının Mezartaşlarına Yansıması "Bingöl Örneği", Nahçıvan ve Doğu Anadolu Abideleri Sempozyumu, Nahçıvan 2015, s. 262-286.

ve Niğde Sungurbey Camii mihrabında kullanıldığı görülmektedir.¹⁰ Bu üç şeritli kabartmalı geçme motifi çerçevenin üzerine kadar devam etmek ve iki yanda da bulunan bu motif hücreye doğru dönerek yukarıda hücre hizasında son bulmaktadır. Üç şeritli geçme motifinin yanında dış tarafta olduğu gibi düz bir satıh yer almaktadır. Düz satıhtan sonra oluk silme ve sonrasında da yamuk dairelerle oluşturulmuş bir kuşak yer almaktadır. Bu kuşağın tam ortası boydan boya çizgi ile belirginleştirilmiştir. Bu motif kuşağından sonra bir adet kaval silme hücreyi sınırlamaktadır. **(Resim 3-4)**

Hücre yarım daire planlı olup üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Hücre kavsarası, mukarnas kavsaralı olup 7 sıra mukarnas yer almaktadır. Her mukarnas dizisi birbirinden bağımsız olup sarkıtlar halinde yapılmıştır. Sarkıtlar yivli oymaya sahip olup sarkıtların arasında ters şekilde konulmuş taç yapraklar yer almaktadır. Alttan birinci sıra sarkıtların üzerindeki zeminde birer atlamalı kemer şekilleri yer almaktadır. İkinci sıra mukarnas sarkıtların üst kısmındaki yüzeyde dairesel formda birbirine bağlı barok tarzı yaprak motifleri yer almaktadır. Üçüncü sıra mukarnasların üzerinde ise iki sıra halinde bitkisel ve çeyrek daire içinde yelpaze motifleri yer almaktadır. Bu tür yelpaze motifleri Anadolu Selçuklu ve Osmanlı mihraplarında görülebilmektedir.¹¹ Bu oyma ve kabartmaların birbiriyle simetrik olmaması ve her birinin farklı sayıda kabartmaya sahip olması yeniden yapılanma sürecindeki aksaklıkları göstermektedir. Dördüncü sıra mukarnas üzerindeki boşlukta ise üç adet geçme halat motifi yer almaktadır. Geçme halat motifleri birbiri ile simetrik değildir. Bu kısımdaki süslemelerin tam yerleştirilemediği taşların yanlış veya farklı yerlere iliştirildiği görülmektedir. Beşinci sıra mukarnas üzerindeki zeminde ise, üç adet balıksırtı motifi bulunan alttan üste doğru incelen külah şeklinde dizi bulunmaktadır. Mihraplarda görülmeyen bu balıksırtı şeklindeki kabartma Erzurum Emir Saltuk (12 yy. sonu- 13. Baş) ¹² kümbetinde bulunmaktadır. Bu şekil daha çok sütun başlıklarında görülmekte ve Kuzey Afrika Müslüman yapılarında kullanılmaktadır.¹³ Altında mukarnas üzerinde sivri kemerli küçük bir niş içinde damla motifi bulunmaktadır. Damla motifinin üst kısmı ok ucu şeklinde sivriltilmiştir. Kemerin her iki tarafından dairesel birer oyma bulunmaktadır. Oymaların içinde kabartmalı bir damla motifi yer almaktadır. Mukarnaslı kavsaranın köşelikle-

10 Ömür Bakırer, Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrablari, TTK, Ankara 2000, s. 89,102.

11 Ömür Bakırer, age., s. 212.

12 Funda Kara, Saltuklu Dönemi Erzurum Kitabeleri, Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı 43, Bahar 2017, s. 367.

13 Turgut Cansever, Sonsuz Mekânın Peşinde, Klasik Yayınları, İstanbul 2010, s. 21.

rinde birer adet bitkisel motif bulunmaktadır. Birbirine uymayan bu bitkisel motiflerde sağ tarafta olanı yarım daire bir şeklin üzerinde yapraklar ve tam üstte ortada bir lale ile son bulmaktadır. Sol taraftaki ise yine yarım daire bir şekil üzerinden yükselen lalelerden oluşmaktadır. Üst kısımdaki lalelerin altlarına birer küçük yaprak işlenmiştir. Mihrabın taç kısmı ikinci bordürden devam eden yıldız motiflerinin çerçeveyi ters U şeklinde dolanmasıyla oluşturulmuştur. Mihrab günümüzde mavi renk ile boyanmış olup caminin cemaati bulunmamaktadır. **(Resim 5-6)**

Minber

Mihrabın hemen sağında mihraba bitişik şekilde kesme taştan yapılmış minber yer almaktadır. Bu minberde kaide, silmeler, geçit kemeri, aynalık, nispeten tahrip olmuş köşk kısmı ve sütunce yerine kullanılmış dikdörtgen taş yer almaktadır.

Minberin yan yüzeyleri oldukça süslemelidir. Sütunce yerine kullanılan taş malzemede yer alan üzüm salkımları ve dalları bu taşın devşirme olduğunu göstermektedir. **(Resim 7)** Benzer taş malzeme köyde bazı evlerin yapımında kullanılmıştır. Bu devşirme taş, sol taraftaki sütuncede bulunurken sağ taraftaki taş süslemesizdir. Minberin aynalık kısmında, aynalığı çevreleyen süslemeli bir bordür bulunmaktadır. Bordür dairesel geçme halat motiflerinden oluşmuş olup dairelerin içine çiçek motifi işlenmiştir. Yan aynalığın ortasında ise bir vazodan çıkan, yaprak damarları belirgin, bitkisel bir süsleme aynalık kısmını dolgulamaktadır. Bitkisel süslemenin bir kısmı bulunmayıp muhtemelen sonradan yapıldığı sırada taşlarının tahrip olmasından kaynaklanmaktadır **(Resim 8-9)**. Geçit kemeri, kaş kemer formunda olup kemerin alınlık kısmı bitkisel motifler ile hareketlendirilmiştir. Kemer dıştan sarmal şekilde dolaşan bir geçme halat sınırlamaktadır. Kemer ile bordür arasında ise birer vazodan çıkan yaprak ve papatya süslemeleri dolgulamaktadır. Minberin köşk kısmı tahrip olmuştur. Ancak köşk kısmında kullanıldığı belli olan sütun başlıklarından iki tanesi köşk üzerinde gelişi güzel yer almaktadır. İki sütun başlığı birbirine benzememektedir. Biri, dairesel kabartmalar ile süslenmiş olup, diğeri ise beyaza boyanmış olup altta zikzaklarla hareketlendirilmiş üst kısımda ise yivli bir başlık ile süslenmiştir **(Resim 10-11)**.

Süsleme özelliklerine sahip bir diğer eleman ise minberin üzerinde bulunan kitabedir. Dikdörtgen formlu kesme taştan oluşan bu kitabe 5 satır sülüs hatlı olup en üst kısmında bir adet köşeleri yumuşatılmış kartuş bulunmaktadır. Oyma tekniği ile yapılmış kartuşun içi boştur. Kartuşun hemen altında ise oyma ve kabartma tekniği ile yapılmış yarım daire şeklinde devam eden

ve dairesel kartuşlarla oyulmuş bir şekil yer almaktadır. Daha çok mezar-taşlarında veya mihrab-minber gibi yapıların taç kısımlarında görülen taç süslemelerini andıran şeklin dairesel alt kısımları geometrik oymalarla kademelendirilmiştir.

Cami Doğusundaki Kalıntı ve Mezar

Yazgünü Camisinin hemen doğusunda neredeyse camiye bitişik hâlde bulunan bir kalıntı bulunmaktadır. Kare planlı bir yapı olduğu anlaşılan kalıntının güney tarafında beden duvarına ait olduğu anlaşılan ve muhtemelen kapı kısmını oluşturan iki beden duvarı bulunmaktadır. Diğer duvarları ise bir kısmı temel seviyesine kadar tahrip olmuş olup yol tarafında bulunan kısım ise 1 metreye kadar ayakta. Yapının iç kısmının sütunlu olduğu günümüzde caminin önünde bulunan sütun kaidelerinden anlaşılmaktadır. **(Resim 12)**

Yapının tarihi ve işlevi hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Hemen doğusunda bir kilise yer almaktadır. Köylüler bu kiliseye ait bir okul olduğunu söylemektedirler. Ancak kayıtlarda geçen Yazgünü köyü Gayrimüslümlere ait okulun fotoğrafından yola çıkıldığında bu yapının kilise ile bir ilgisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Gayrimüslümlere ait olan okul moloztaştan yapılmış olup iki katlıdır ve caminin yanında bulunan bu kalıntının malzemesi ve yapım teknikleri ile uyuşmamaktadır **(Resim 13)**. Bu durumda bu yapının Müslümanlara ait bir okul veya 18-19. yüzyılda Kiği sancak merkezinin bu köy olduğu düşünülürse Bey'e ait konak olduğu daha uygun bir fikir olarak ortaya çıkmaktadır.

Kalan duvarlardan yapının düzgün kesme taş malzeme ile inşa edildiği görülmektedir. Güney tarafında kalan iki duvar kalıntısı düzgün kesme taş kaplama ile olup kesme taşların içi moloztaş malzeme ile dolgulanmıştır. Yapının iç kısmında solda bir yükselti ile kot oluşturulmuştur. Günümüzde mezarların olduğu bu yerin işlevi anlaşılamamaktadır.

Yapının kalıntıları içinde birkaç farklı işlemeli taş bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çeken şadırvan taşıdır. Yapının giriş kısmında toprağa gömülü hâlde bulunan şadırvanın kaidesi toprağa gömülü olduğundan nasıl bir şekil ve süslemeye sahip olduğu bilinmemektedir. Dışarıda kısmen kalan kısımda şadırvanın havuz kısmının sekizgen bir tablaya oturduğu görülmektedir. Sekizgen altlık köşelerde kaval silme şeklinde yumuşatılmıştır. Bu silmelerin hemen üzerinde ince bir şerit halinde içbükey bir oyma sekizgeni çevrelemektedir. Sekizgen altlık, havuzdan yaklaşık 10 cm dışarıdadır ve asıl tekne de 10 cm yüksekliğe sahiptir. Tekne ise oldukça hareketli bir yapıya sahiptir.

Dairesel şekilde yapılmış şadırvanın havuz kısmı içbükey ve dışbükey silmelerle hareketlendirilmiştir. Dış tarafta her iki dışbükey kaval silmeden sonra içbükey birer silme ile dışarıya çıkıntı yapacak şeklide hareketlendirilmiştir. Aynı form havuzun iç kısmında da tam tersi olarak devam etmektedir (**Resim 14**). Bir diğer bezemeli taş da yine kalıntının içinde yer almaktadır. Kısmen kırılmış dikdörtgen bir taş olan bu buluntunun üzerinde köşede kabartmalı bir çiçek motifi yer almaktadır. Köşede yer alan bu kabartmanın aynısı muhtemelen kırılan diğer tarafta da yer almaktaydı. Bu taşın dış cepheye kullanıldığı belli olmakla birlikte kitabeyi ihtiva etmiş olması da muhtemeldir. Taşın üzerinde ince bir tabaka halinde harç izi izlenebilmektedir. Ancak bu harç izinin ne amaçla kullanıldığı belli olmamakla birlikte kitabe için yüzey düzenlemesi amacıyla kullanıldığı değerlendirilmektedir (**Resim 15**). Bir diğer malzeme de oldukça küçük bir parça olan kitabe parçasıdır. Kalıntılar içindeki mezarlara mı yoksa yapının kitabesine mi ait olduğu belli olmayan bu küçük parçada sülüs hatlı yazı bulunmaktadır. Ancak çoğunlukla tahrip olduğundan kalan bu yazı da herhangi bir anlam ifade etmemektedir (**Resim 16**). Kayda değer bir diğer taş parçası da niş veya pencere vb. gibi bir açıklığa sahip olan taş parçasıdır. Kaş kemer formunda olan bu taşın üzerinde kemer yayını takip eden oyma çizgisel olarak koçboynuzu şeklinde son bulmaktadır (**Resim 17**).

Kalıntının içinde iki adet mezar bulunmaktadır. Bu mezarlar yaklaşık 50 cm yüksek bir seki üzerinde yer almaktadır. Mezarlardan güneyde olanının şahideleri yenilenmiş olup günümüz ürünüdür. Bu mezarın şahidesi, muhtemelen kuzey tarafta bulunan diğer mezarın doğu tarafında bulunan sülüs kitabeye haiz şahidedir. İkinci mezar orijinal hâldedir. Ancak büyük oranda değişim ve tahribata uğradığı görülmektedir. Kuzey tarafta bulunan bu mezar sanduka tipi mezar olup dikdörtgen bir sandukaya sahiptir. Sandukanın kapak kısmı beşgen prizma şeklindedir. Mezarın şahidesi kırılmış olup başlığı kalıntılar içinde bulunmaktadır. Doğru tarafta bulunan şahidesi diğer mezarın olmalıdır. Kuzeydeki bu mezarın şahide kısmının altında iki sütunlu sekiz satırlı kartuşlar içine işlenmiş sülüs kitabe mevcuttur. Oldukça düzgün bir kare taş olan bu dış kapak taşı köşelerde iki sıra geçmeli motiflerle sınırlandırılmıştır. Kartuşların aralarında çarkifelek ve çiçek motifleri yer almaktadır. Kartuş içindeki yazılar, üzerini kaplayan yosunlardan dolayı tam olarak okunamamaktadır. Ancak yazılarda bazı kelimeler yer almaktadır. İnceleme sürecinde “Ahmed” ismi net bir şekilde görülmekle birlikte en alt satırda “1249/1833” tarihi okunabilmektedir. (**Resim 18-19**) Sandukanın güney kısmındaki pehle taşı üzerinde sülüs hatlı bir yazıt yer almaktadır.

Ancak tahribattan ve yosundan dolayı tam olarak anlaşılammaktadır. Mezarın doğu tarafından bulunan şahidesi hemen güneyinde bulunan mezara ait olmalıdır. Çünkü bu mezarın şahidesi kırılmış ve başlık kısmı kalıntılar arasında olup farklı bir renk ve forma sahiptir. Doğu tarafında bulunan bu şahide üzerinde beş satırlık kitabe mevcuttur. Tarihçe kısmı sandukaya gömüldür ve çıkarılması tahribine neden olacağından dokunulmamıştır. Görülen açıklıktan tarihçeyi veren kısım 12...” şeklindedir. Bu da bu şahidenin 1800’lü yıllara ait olduğunu göstermektedir. Şahidenin alınlığı kaş kemer şeklinde olup hemen altında taç yaprak ve iki adet lale motifi işlenmiştir (**Resim 20**).

Sonuç

Kiği, Yazgünü köyü merkezinde bir cami, bir kalıntı ve kalıntının üzerinde bulunan iki adet mezar ile Osmanlı dönemi eserlerini barındıran yerlerden biridir. Caminin yeniden kurgulanması ve kurgulanma sürecindeki yapımlar hataları mihrap ve minber üzerinde süslemelerde net bir şekilde görülebilmektedir. Mihrap ve minberin yeniden kurgulanması ve restorasyon görmesi gerektiği açıktır. Caminin doğusunda bulunan kalıntının kazı çalışmaları sonucunda birçok buluntuyu ortaya çıkarması muhtemeldir.

Caminin doğusunda bulunan kalıntının ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir. Köyde bir okuldan söz edilmemektedir. Ancak bir dönem köyün Kiği sancak merkezi olması burada bir konağın olma olasılığını güçlendirmektedir. Ancak hem yerli kaynaklar hem de yabancı kaynaklarda bu tür bilgi bulunmamaktadır. Köyde bulunduğu söylenen gayrimüslimlere ait okulun yapısal ve teknik özellikleri bu kalıntıya uymamaktadır. Muhtemelen ya kaynaklara geçmemiş bir okul veya bey konağı olması daha mantıklı bir değerlendirme olarak karşımızda durmaktadır.

Kalıntı üzerinde bulunan mezar ve mezarlardaki süslemeler ve yazı stilleri 1825’ten önce sancak merkezi olan Bağlarpınarı köyündeki mezarlar ve süslemeler ile benzerlik göstermektedir. Özellikle mezartaşları üzerinde bulunan gülbezek, çarkıfelek ve lale motiflerinin aynısı Bağlarpınarı köyü mezartaşlarında bulunmaktadır. Mihrab üzerinde bulunan ve aslında başka bir yere ait olduğunu düşündüğümüz nar ağacı ve lale motifli vazodan çıkan ağaçların bir benzeri yine Bağlarpınarı köyü Muhammed Bey Cami minberinin köşk kısmının korkuluk kısımlarında yer almaktadır.

Mihrab üzerindeki süslemeler Anadolu mihaplarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Anadolunun birçok yöresinde yapılan mihrap süslemelerinin bu ücra köylerde de bulunması İslam süsleme sanatının sürekliliğini göster-

mesi açısından önem arz etmektedir. Bingöl ili ve ilçelerinde İslâmi dönem yapılarını görmek mümkündür. Özellikle Kiğı ilçesinde Akkoyunlu dönemi Pilten Bey Cami, Kiğı Bağlarpınarı köyünde bulunan ve 19. yüzyıl yapısı olan Mirliva Muhammed Bey Cami, henüz literatür çalışmasını tamamlayamadığımız Açıkğüney köyünde bulunan Arnavudzâde Abdullah Bey Cami gibi yapılar bölgede bir geleneğin devam ettiğinin göstergesidir. Yazgünü Cami bu camiler içinde daha çok kare planlı ve düz dam örtüsü ile Arnavudzâde Abdullah Bey Camisi'ne benzemekte olup yörede bu tür kare planlı camilerin varlığının göstergesi arasındadır. Caminin mihrap ve minber süslemeleri ise birlikte ele alındığında, bölgedeki en fazla süsleme barındıran cami olduğu görülmektedir. Caminin orijinal halinde daha fazla süsleme bulunması gerektiğini mihrap ve minberdeki süslemeler göstermektedir. Ancak tamamen yenilendiği için süslemeler sadece mihrap ve minberde kalmıştır. Bitişikte bulunan kalıntılarda yapılacak kazı çalışmaları bu caminin orijinal planı, süslemeleri ve mimari özellikleri hakkında yeni bilgiler verecektir.

Kaynakça

- AYDIN, Dündar, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı*, TTK, Ankara 1998.
- BAKIRER, Ömür, Onuç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları, TTK, Ankara 2000.
- BAŞ, Yaşar, Kiğı Sancak Beyleri, Eşkiyalık ve Sosyal Düzeni Sağlama Çabaları (1514-1852), *Türk Dünyası Araştırmaları*, cilt 102, Sayı 202, Şubat 2013, ss. 55-88.
- BUTASIM, Nebi, "Bingöl Tarihi Eserleri ve Turizm Ekonomisine Kazandırılması", 3. *Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı*, Bingöl 2015, ss. 563-570.
- CANSEVER, Turgut Cansever, Sonsuz Mekânın Peşinde, Klasik Yayınları, İstanbul 2010.
- DEMİR, Abdullah, "Belgelerle Pilten Bey Camii ve Vakfı" *Bingöl Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1 Sayı 2, Ankara 2008, ss. 45-73.
- ERTEKİN, M. Zahir- BUTASIM, Nebi, İslâm Süsleme Sanatlarının Mezartaşlarına Yansımaları "Bingöl Örneği", *Nahçıvan ve Doğu Anadolu Abideleri Sempozyumu*, Nahçıvan 2015, ss. 262-286.
- GENÇOĞLU, Mustafa, Erzurum Vilâyetleri Maarif Teftişleri (1910), *CTAD*, Yıl 8, Sayı 16, Güz 2012, ss. 33-60.
- HONİGMAN, Ernst, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Çev: Fikret Işıltan), *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, No: 1528, İstanbul 1970.
- KARA, Funda, Saltuklu Dönemi Erzurum Kitabeleri, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 43, Bahar 2017, ss.359-384.
- SİNCİLAR, Thomas Alan, *Eastern Turkey: An Architectural & Archaeological Survey*, Volume IV, London 1990.
- MİTCHELL, Stephen, *A History of The Later Roman Empire, AD284-641*, London, 2014.
- <http://www.keghart.com/Tourigian-Apelian-Khoups>, Erişim: 13.11.2019.
- <https://www.houshamadyan.org/mapottomanempire/vilayet-of-erzurum/ka-za-of-keghi/education-and-sport/schools.html> Erişim: 13.11.2019.

Resim 1: Yazgünü Köyü Cami ve Bitişindeki Kalıntı

Resim 2: Yazgünü Köyü Cami Kitabe

Resim 3-4: Yazgünü Cami Mihrabı ve Bordür Detayı

Resim 5-6: Yazgünü Köyü Mihrap Kavsarası- Kavsara Köşelik Süslemesi

Resim 7: Minberde Kullanılan Devşirme Taş

Resim 8-9) Yazgünü Cami minberden süsleme detayları

Resim 10-11: Yazgünü Cami Minberi Köşk Sütunce Başlıkları

Resim 12: Yazgünü Sütun Kaideleri

Resim 13: Yazgünü Köyü Gayrimüslimlere Ait Okul (<https://www.houshamadyan.org/mapottomanempire/vilayet-of-erzurum/kaza-of-keghi/education-and-sport/schools.html>: United Association of Armenians (1880-1908), Three-Year Report: August 21, 1908-August 31, 1911, Istanbul, published by Nshan Babigian, 1911, Erişim: 19.11.2019)

Resim 14-15: Yazgünü Köyü Şadırvan – Bitkisel Süslemeli Taş Parçası

Resim 16-17: Kitabe Parçası - Kemer Formu Verilmiş Buluntu

Resim 18: Ahmed İsmi ve Tarihçenin Olduğu Kısım

Resim 19: Yazgünü Köyü Kalıntı İçinde Bulunan Sanduka Tipi Mezar

Resim 20: Yazgünü Köyü Mezarı Şahidesi

